

© Гимер Н. О., 2013

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНІВ КОСМЕТИКИ ТА КОСМЕТОЛОГІЇ

У статті проаналізовано структурний склад української фахової лексики косметики та косметології. Зокрема окреслено однослівні терміни та багатокомпонентні терміни. Серед термінів-однословів виділено непохідні назви як українські, так і запозичені терміни-derivати, терміни-юкстапозити, терміни-композити: композити із запозиченими основами; композити із національними основами; композити комбіновані, а також терміни-словосполуки.

Ключові слова: українська мова, термінологія, косметика та косметологія, термінологічна деривація, терміни-однослови, терміни-словосполуки, структурний аналіз.

The structural content of Ukrainian professional dictionary of cosmetics and cosmetology is analyzed in the article. In particular one-word terms and multi-component terms are described. Among one-word terms it is distinguished non-derivative Ukrainian names and also borrowed terms-derivatives, terms-juxtapozites, terms-composites: composites with borrowed stems; composites with national stems; combined composites and also terms-phrases.

Keywords: Ukrainian language, terminology, cosmetics and cosmetology, terminological derivation, one-word terms, terms-phrases, structural analysis.

Загальновідомо, що термінологія є базовим структурним елементом удосконалення та стандартизації конкретної галузі, а термін – це слово або словосполучення зі спеціальним значенням, що виражає й формує професійне поняття, яке застосовують у процесі пізнання та засвоєння наукових і професійних об'єктів, а також відношень між ними.

В останні десятиліття часто обговорюються проблеми термінології і у зв'язку з автоматизацією інформаційних процесів, застосуванням електронно-обчислювальних машин для створення банків термінологічних даних, автоматизованих словників. Створення таких тезаурусів неможливе без стандартизації та уніфікації термінологічної лексики, вивчення лінгвістичних проблем термінології, виявлення особливостей термінотворення в кожній конкретній галузі знань.

Загальні питання термінології в українському мовознавстві розглядали Л. Боярова, Т. Кияк, І. Кочан, А. Крижанівська, Г. Мацюк, Т. Панько, Л. Симоненко та ін. Системність термінології була в полі зору С. Булик-Верхоли, В. Виноградова, М. Зарицького, Т. Канделаки, Г. Наконечної, Ф. Нікітіної, В. Овчаренко, В. Пілецького та ін. Запозичення в українській науково-технічній термінології досліджували І. Кочан, Г. Краковецька, О. Медведєва, В. Пілецький, З. Таран. Питаннями унормування терміносистем займалися К. Городенська, Т. Михайлова, О. Тараненко. Особливості термінологічної номінації досліджували Т. Журавльова, В. Звєгінцев, Л. Паламарчук, Т. Пристайко, В. Прохорова, А. Суперанська та ін. Лінгвістичний аналіз термінолексики з використанням інформаційних технологій проводили Е. Скороходько, Т. Кияк, С. Шелов та ін.

На сучасному етапі постала потреба виробити власну національну фахову лексику косметики та косметології, нові фахові назви та упорядкувати вже наявні номінації в чітку систему, що має забезпечити терміноназвами косметичну галузь та косметологію як окрему науку.

Актуальність дослідження зумовлена потребою цілісного й усебічного аналізу фахової лексики косметики та косметології. Структурний аналіз українських термінів косметики та

косметології ще не був об'єктом спеціального дослідження. Функціонування цих терміноодиниць у науковій та науково-виробничій сфері, а також широке використання їх у загальномовній комунікації детермінує встановлення загальних та специфічних закономірностей формування лексичної системи косметики та косметології.

Мета розвідки – охарактеризувати термінологічні номінанти досліджуваної фахової мови косметики та косметології, визначити основні найбільш активні структурні типи, які використовують для найменування в досліджуваній термінології.

Акт термінологічного словотвору залежить від класифікації понять, у ряді яких буде перебувати утворений термін (як найменування поняття цього ряду), оскільки терміни одного класифікаційного ряду в міру можливості повинні бути утворені за однією словотвірною моделлю (чи то є слово-термін, чи термін-словосполука). При цьому треба враховувати, що термін не тільки іменує поняття (служить його назвою), а й виражає певною мірою зміст поняття. Ймовірніше ця остання властивість терміна є причиною створення переважно складених термінів, тобто термінів-словосполук, які здатні повніше окреслити ознаки поняття. У термінослові цю роль виконує частина словотвірних морфем, вибір яких при цьому стає надзвичайно важливим [4, с. 62–67].

Творення нового терміна – це реальний процес, який стоїть між автором і реципієнтом. Наявність чи відсутність смислу в назві поняття визначається при взаємодії терміна з тезаурусом реципієнта: термін набуває смислу тоді, коли, сприймаючи його, реципієнт у своїй свідомості формує когнітивне утворення, максимально наближене до авторського.

Мова сучасної науки і техніки – це, по суті, складна система (у когнітивному розумінні), елементи якої тісно пов'язані між собою парадигматично й синтагматично. Парадигматичний зв'язок полягає в тому, що асоціативні зв'язки простежуються між поняттями певної галузі знання і, відповідно, між термінами на позначення цих понять. Вибір мовних знаків для синтагматичних відношень визначається, з одного боку, їхніми парадигматичними відношеннями, а з іншого – їхньою здатністю поєднуватись з іншими термінами. Сприймання наукового повідомлення також відбувається і парадигматично, і синтагматично. Це висуває до творення і вживання термінів вимогу точності, тому що саме терміни з однозначними дефініціями забезпечують прозорість сприймання наукового викладу.

Сприймання нових наукових понять відбувається за певними схемами зіставлення у свідомості людини з уже відомими знаннями. Конкретна дослідницька ситуація завжди визначає критерій наукової осмисленості досліджуваного явища. Складність побудови цілісної системи термінотворення визначається й суб'єктивною діалектикою – якісною відмінністю термінів, за допомогою яких відбувається називання нових понять, явищ. Пізнаючи світ, науковець дедалі більше потребує створення нових мовних засобів, які точно фіксують залежність результатів дослідження від специфіки взаємодії суб'єкта та об'єкта, тому словотвірні засоби відіграють важливу роль у процесі називання наукових понять. Називати поняття треба так, щоб новий термін був семантично прозорим, обов'язково входив до певної системи.

Відомо, що творення нових одиниць забезпечують морфологічний та лексико-семантичний способи творення слів. Особливості термінологічного словотворення, на відміну від загального, полягають у використанні обмеженого набору моделей та усвідомленості термінотворення. Акт термінологічного словотворення перебуває в тісному зв'язку із класифікацією понять [8].

Серед термінознавців нема єдиної думки щодо виокремлення структурних типів термінів. Даниленко В. виділяє терміни-слова (до них належать непохідні, похідні, складні одиниці, а також аббревіатури), терміни-словосполуки та символу-слова [5]. Веклинець Л. [1] на матеріалі термінів психології диференціює терміни-прості слова, терміни-композиції, терміни-словосполуки. Термінознавці виокремлюють *терміни-кореневі слова, терміни-похідні слова, терміни-складні слова, терміни-словосполуки, терміни-аббревіатури (скорочення), терміни-символу-слова, терміни-знако-моделі або моделеслова*.

Серед термінологічних номінантів досліджуваної фахової мови можна визначити лише два основні найбільш активні структурні типи, що використовуються для найменування: *терміни-однослови (однокомпонентні терміни) і терміни-словосполуки (багатокомпонентні терміни)*. Окремо

треба виділити вкрай продуктивний спосіб найменування – *аббревіацію*, який власне, є проміжним між двома названими, бо словосполучка аббревіується у формально одне слово.

Однослівні терміни

У процесі номінації різних видів понять пріоритетну позицію посідає *слово*. У багатовіковій історії вивчення *слова* висувалися десятки критеріїв його визначення, в основу яких бралися різні принципи – як єдині, так і комплексні.

У зв'язку з аналізом у цьому розділі термінів-однословів, умовно з багатьох аспектів дефінування *слова* вичленуємо одне, щоб оперувати ним для певних, суто термінологічно-номінативних потреб: *слово є лексичною одиницею, що на морфологічному рівні є відокремленою формою комплексом морфем, об'єднаних самостійним лексичним значенням* [6, с. 31–32].

Виходячи із цього, до однослівних термінів зараховуємо:

1. Термінологічні одиниці коренево-флексивної будови, тобто такі, у яких з погляду сучасної мови не виділяються словотворчі афікси. У процесі запозичення ці терміни запозичалися із мов-донорів у тому фонетичному оформленні, у якому вони вживалися в рідній мові. Адаптуючись до норм української мови, ті з них, що в рідній мові мали афікси, не втратили їх, але із часом в українській мові натомість набули статусу **слів – коренево-флексивної будови (корінь + закінчення)**. Це пояснюється намаганням мови адаптувати запозичені слова до своєї лексико-семантичної та граматичної структури. Проте мова йде не лише про запозичені лексеми, а й про питомі: *скраб, піна, шкіра, фен баланс, бинт, бюст, зонд, кисень, невуз, папула, марля, маска, мазь, крем, рожса, спазм, туш, блиск, брова, груди, нігті, віск, губи, шия, ріст, вік, жир, ніс, стік*.

Наприклад: *МАЗЬ, і, ж.* – син. *МАСТЬ* – unguentum, I n [unguere мазати]; E. ointment, salve, uncture, unguent – м'яка в'язка лікарська форма для зовн. застос. [9, Т.2, с. 57], *ЖИР, у, ч.* – adeps, iris m; axungia, ae f; sebum, I n; E. fat – складник ефіргліцерину й вищих карбонових к-т; входять до складу ліпідів; енергет., пластичний і теплоізоляційний матеріал в організмі людини й тварини [9, Т. 1, с. 479].

2. Терміни – афіксальні деривати. Терміни, до складу яких входять префікси або суфікси: *змішувач, фільтрувальний, розпилювач, проставка, алергічний, абдомінальний, антибактеріальний, антикоагулянт, ароматичний, свербіж, пахоці, бороздка, повіка, віковий, пухирець, запалення, впорскування, припарка, настій, відвар, примочка, бинтування, виїмка, наріст, гнійник, масажування, епідерміс, надшкірка, депіляція, кислотність, компактний, контрастний, корекція, гнійник, візажист, масажист, секреторний, зволожувальний*.

Наприклад: “*Всмоктування і випаровування*. Ці процеси пояснюються будовою нігтьової пластинки. Між лусками нігтя знаходяться мікроканалці, через які й здійснюється процес випаровування і всмоктування речовин” [7, с. 42], *ГНОЯК, а, ч.* – син. *НАРИВ, ГНОЙОВИК, АБСЦЕС* – abscessus, us m [abscedere, pp. abscessus відходити, відокремлювати]; E. abscess – місц. Скупчення гною в тканині, відмежоване від неї [9, Т. 1, с. 315], *ДОЗУВАННЯ, я, с.* – dosatio, onis f [G. δόσις†]; E. dosing – визначення к-сті ліку або хем. речовини, потрібної для одержання певного ефекту; поділ на дози, визначення дози [9, Т. 1, с. 415], *НАРИСТ, росту, ч.* – esphuma, atis n [es- + G. φύμα rhyuma наріст]; condyloma, atis n; excrescentia, ae f; E. growth, excrescence, condyloma – 1) хворобл. пухлина; надмірне потовщення якої-н. частини організму; 2) те, щоросло на поверхні чого-н. [9, Т. 2, с. 138].

3. Терміни – композитні деривати. Терміни, утворені складанням двох коренів або основ, більшість дериватів, утворених основоскладанням, має двокомпонентний характер: *автозасмага, автопластика, алопластика, ароматерапія, бальнеотерапія, біоепіляція, блефаропластика, водолікування, гідроклоноотерапія, гіпоалергенний, грязелікування, дарсонвалізація, дермабразія, ексфоляція, електроепіляція, електроміостимуляція, ендермологія, біотонік, міоліфтинг, косметологія, гідромасаж, гіподерма, мамопластика, мезотерапія, термогель, жирівіск*.

Наприклад: *МЕЛАНОДЕРМІЯ*, і, ж. – син. *МЕЛАНОЗ ШКІРИ*, *МЕЛАНОДЕРМА* – melanodermia, ae f [melano- + G. δέρμα derma шкіра]; E melanoderma – надмірне відкладення меланіну в шкірі [9, Т. 2, с. 90], *ДВОКОЛІРНИЙ*, а, е – bicolor, oris [bi- + color]; E. twocoloured, dichromatic – який має у своєму забарвленні два кольори; двобарвний [9, Т. 1, с. 361], *ДЕРМАТОМ*, а, ч. – dermatomus, I m [derma- + G. τόμος tomos відрізок]; E. dermatome – 1) дорсолатеральна ділянка соміта; мезенхімімальний зачаток сполучнотканинної основи шкіри; 2) інструмент для зрізання клаптиків шкіри з поверхні тіла [9, Т. 1, с. 374], *АЕРОТЕРАПІЯ*, і, ж. – aërotherapia, ae f [aëro- + -therapia*]; E. aeropherapy – лікування повітряними ваннами [9, Т. 1, с. 59], *АВТОТРАНСПЛАНТ*, а, ч. – autotransplantatum, i n [auto- + transplantare, pp. transplantatus пересаджувати]; E. autotransplant – кусок власної тканини або органа якої-н. форми й величини, взятий з однієї ділянки тіла і пересаджений на ін [9, Т. 1, с. 46], *ЛІПОЛІЗ*, у, ч. – lipolysis, is f [lipo- + -lysis*]; E. lipolysis, lipoclasia, lipodieresis – розщеплення ліпідів [9, Т. 2, с. 50].

Усі терміни-композиції можна поділити на:

- **композиції із запозиченими основами:** *автопластика, алопластика, аромотерапія, бальнеотерапія, біоепіляція, блефаропластика, гіпоалергенний, дермабразія, електроепіляція, міоліфтинг;*
- **композиції з національними основами:** *водолікування, грязелікування, двоколірний, жироріс;*
- **композиції комбіновані:** *автосама, кріоочищення, термосушіння, міопідтягнення, водомасаж.*

4. Терміни – юкстапозиції. Цю дериваційну групу становлять терміни, утворені поєднанням цілих слів ув одному складному слові: *дезодорант-антипреспірант, ліфтинг-сироватка, крем-пудра, бальзам-ополіскувач, крем-гель, тіні-олівець, гель-бліск, стік-коректор, тон-коректор, спрей-дезодорант, крем-флюїд, браш-пілінг, вакуум-терапія.*

Наприклад: *КОМПОЗИЦІЇ-БАЗИ* – це суміш духмяних речовин з певними запахами, складені за постійною рецептурою. Бази – це не готові композиції, але їх наявність полегшує роботу парфюмера, підвищує його мобільність, звільняє від необхідності створювати парфумерну композицію «з нуля» [7, с. 68], *ВАКУУМ-ТЕРАПІЯ* – дія на шкіру тиском через викачування повітря. Тривалість процедури залежить від площі оброблюваної поверхні. Завершується процедура накладанням відповідного крему або масла на шкіру [7, с. 37].

Основною визначальною рисою багатослівних термінологічних одиниць, що дозволяє виділити їх в окремий клас (термінологічні словосполучення), є зв'язок з певним науковим або ж науково-природничим поняттям, що є надто складним для позначення його однослівним терміном. На думку В. Марченка [6, с. 36–40], складна внутрішня співвіднесеність у колі понять науки і техніки робить цей спосіб найбільш продуктивним і перспективним.

Термінами-словосполученнями легше, ніж іншими словотвірними засобами, передавати приналежність до класифікаційного ряду, що ґрунтується на родо-видовому співвідношенні понять. Словосполучення не є синтаксично самостійною одиницею, її можна вважати лише результатом абстрагування відображуваних сторін дійсності від контексту, конситуації, у яких саме може відбутися акт предикації – ствердження або заперечення чогось.

У синтаксисі словосполучення за будовою поділяють на прості (двокомпонентне семантико-синтаксичне об'єднання повнозначних слів) та складні (багатокомпонентне – три і більше слова) об'єднання повнозначних слів. При аналізі термінів-словосполучення, що входять до спеціальної ЛКК, поділяємо їх на прості та складні.

Двокомпонентне семантико-синтаксичне об'єднання повнозначних слів: *накладання велафрормерів, очищення обличчя, підтягнення шкіри, шліфування шкіри, моделювання зачіски, маскування вад, усунення зморшок, система косметики, система оновлення.* Наприклад: *ПОКРИВАННЯ ПУДРИ* – властивість пудри при нанесенні на шкіру якнайтоншим шаром не просвічувати, закривати й робити менш виразною «фактуру» шкіри, маскувати недоліки шкіри [7, с. 265].

Багатокомпонентне (три й більше слова) об'єднання повнозначних слів: *шовковиста компактна пудра, перламутрова губна помада, ніжно-матова губна помада, рідка губна помада, зволожувальна охолоджувальна маска, ультраживильний укріплювальний крем, нічний зволожувальний крем, денний адаптивний крем, антивіковий очищувальний еліксир, концентрована антивікова сироватка, нічний відновлювальний лосьйон, корегувальний зміцнювальний засіб*. Наприклад: *ЛІКАРСЬКИЙ КОСМЕТИЧНИЙ ПРЕПАРАТ* – фармакологічний засіб, що дозволений фармакологічним комітетом МОЗ України до застосування з метою лікування і профілактики патології шкіри та її додатків [7, с. 10], *ЛІКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНИЙ КОСМЕТИЧНИЙ ПРЕПАРАТ* – косметичний засіб, дозволений до застосування з метою попередження й корекції косметичних недоліків і деяких патологічних станів шкіри та її похідних у вигляді певної косметичної форми [7, с. 10].

Висновки. Термінологічні засоби фахової лексики косметики та косметології представлені двома основними найбільш продуктивними структурними типами – однокомпонентними й багатокомпонентними термінами, за значної переваги останніх.

У творенні нових фахових лексем помітними є такі основні тенденції, як подальше зростання кількості термінологічних словосполук, в основу яких часто покладено термінологічні одиниці дерматології та медицини в цілому.

1. Веклинець Л. П. Становлення української психологічної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. П. Веклинець. – К., 1997. – 20 с. 2. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с. 3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с. 4. Галенко І. Г. О некоторых особенностях составных слов / И. Г. Галенко // Вестн. Львов. ун-та. – 1960. – Вып. 10. – С. 62–67. 5. Даниленко В. П. О терминологическом словообразовании / В. П. Даниленко // Вопросы языкознания. – 1973. – № 4. – С. 62–67. 6. Краев А. Д. Языковая норма и аббревиация / А. Д. Краев // Теория и практика перевода научно-технической литературы. – Новосибирск, 1983. – С. 31–32. 7. Мірошниченко С. А. Сучасна енциклопедія макіяжу: 5000 порад візажистів / С. А. Мірошниченко. – Донецьк : ТОВВКФ «БАО», 2005. – 256 с. 8. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н. Ф. Непийвода. – К. : ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. – 303 с. 9. Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник : близько 33000 термінів / уклад. Л. І. Петрух та ін. ; за ред. М. Павловського та ін. ; ред.-лексикограф та авт. передм. Л. М. Полюга / Львів. держ мед. ун-т ; Вид. спілка «Словник». – Л. : Вид. спілка «Словник» Львів. держ мед. ун-ту, 1995. – Т. 1. – 651 с. ; Т. 2. – 786 с.